

SANAT BAŞKALDIRIR*

Coşku ve Cüretkârlık Üzerine

JEANETTE WINTERSON, 1959'da Manchester, İngiltere'de doğdu. Pentekostal Kilise'ye mensup ebeveynler tarafından 1960'ta evlat edinilip misyoner olmak üzere yetiştirildi. Kitapların gücünü erken keşfeden ve kendini bir lezbiyen olarak tanımlayan Winterson 16 yaşında evden ayrılıp küçük bir arabada yaşamaya başladı. Bu süre içinde eğitimini devam ettirdi ve Oxford Üniversitesi İngilizce bölümünde okurken ek işler yaparak geçimini sağladı. Mezun olduktan sonra bir süre tiyatro alanında çalıştı. 25 yaşındayken yayınlanan ilk romanı *Tek Meyve Portakal Değildir*, 1985'te En İyi İlk Roman dalında Whitbread Ödülü'ne layık görüldü.

Yetişkinler için on romanın yanı sıra çocuk kitapları, öyküler, denemeler, senaryolar ve bir anı kitabı yazdı. Ağırıklı olarak fiziksellüğün ve hayalgücünün sınırlarını, cinsiyet kutuplaşmalarını ve cinsel kimlikleri işleyen eserleriyle John Llewellyn Rhys Ödülü'ne, E.M. Forster Ödülü'ne ve Cannes Film Festivali'nde Gümüş Ödül'e layık görüldü. 2006 yılında ise edebiyata hizmetleri için kendisine Britanya Kraliyet Onur Nişanı verildi. Düzenli olarak *The Guardian* gazetesine yazan Winterson, Manchester Üniversitesi'nde Yaratıcı Yazarlık profesörü olarak görev yapmaktadır. Yazarın *Bedende Yazılı* (çev. Sûheyla Ç. Matthews, 2013), *Normal Olmak Varken Neden Mutlu Olasın* (çev. Püren Özgören, 2015), *Sanat Başkaldırır* (çev. Zeynep Baransel, 2018) *Tek Meyve Portakal Değildir* (çev. Sevin Okyay, 2015), *Tutku* (çev. Pınar Kür, 2016) ve *Vişnenin Cinsiyeti* (çev. Pınar Kür, 2015) isimli kitapları yayınevimiz tarafından yayınlanmıştır. *Lighthousekeeping* de yaygın programımızdadır.

*SEL YAYINCILIK / DENEME

*SEL YAYINCILIK

Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

<http://www.selyayincilik.com>
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu - İstanbul
E-mail: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 902
ISBN 978-975-570-906-2

SANAT BAŞKALDIRIR
Coşku ve Cüretkârlık Üzerine
Jeanette Winterson
Deneme

Türkçesi: Zeynep Baransel

Özgün Adı:
Art Objects
Essays on Ecstasy and Effrontery

© Jeanette Winterson, 1995
© AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2016

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Müge Çavdar
Yayına hazırlayan: Mısra Gökylıdız
Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Ocak, 2018

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Jeanette Winterson

Sanat Başkaldırır

Coşku ve Cüretkârlık Üzerine

Türkçesi: Zeynep Baransel

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

<i>Sanat Başkaldırır</i>	13
--------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

<i>Dönüşüm</i>	33
Yazar, Okur, Sözcükler	35
Gertrude Stein Aleyhinde Tanıklık.....	53
Doğuştan Gelen Kanatlar.....	69
Sözcüklerden İncecik Bir Tül	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<i>Esriklik ve Enerji</i>	105
Cinsiyetin Semiyotiği	107
Hayalgücü ve Gerçeklik.....	137
Sanat ve Hayat.....	155
Kendime Ait Bir Çalışma	167

Hakikat kalıcı olansa şayet, sanat insanların giriştiği diğer tüm uğraşlardan daha hakiki olduğunu kanıtlamıştır.
Kesin olan şudur ki, resimler de, şiir de müzik de zamanın yalnızca belirli bir noktasına değil bütününe, hem kendi dönemlerine hem de bizimkine damga vurur; üstelik birer antika ya da tarihi eser olarak değil, ilk günkü coşkunluk ve dinçlikleriyle capcanlı varlıklar olarak.

SANAT BAŞKALDIRIR*

Bir seferinde Noel’de Amsterdam’a gitmiştim. Kar yağıyordu, kanallar soğuktan buz tutmuştu. Neşe içinde tek başıma *flâneur*’lük ederek dolaşıyordum. Küçük bir galerinin önünden geçerken bir tablo gördüm; beni durdurma gücü, yoluma devam etme gücümden fazla olan bir tablo.

İşçiliğin ustalığında, ince yağlıboyayla vurulmuş fırça darbelerinde Rönesans’a özgü bir güzellik vardı. Ama tablonun esas dehşet veren, büyüleyen yanı modernliğiydi. Resimde belirli bir bağlamdan kopuk, kendi bağlamı içinde bir figür vardı; kocaman bir ay-suratı, yeraltındaki bir akarsu yatağından çıkarmaya çalışan mavi kaftanlı, endişeli bir kadını bu.

Kararsız kalmıştım, yüreğim sele kapılıp gitmişti; ne yapmalıydım?

Hızla karşı kaldırıma geçip bir kitapçıya daldım. Orada güvende olurum; etrafım anladığım şeylerle çevriliydi, beni zora koşan hiçbir şey yoktu, kendi alanım hariç. Kitapları çok iyi tanır, avcumun içi gibi bilirim. Üzerimdeki etkileri derindir ama onları gerçekten tanırım. İtiraf etmem gerekir ki o güne dek görsel sanatlara pek ilgi duymamıştım. Gerçi şimdi fark ediyorum ki,

---

* Kitabın ve birinci bölümün başlığı olan “Art objects” ifadesindeki *objects*, Türkçede isim haliyle “nesnelere”, fiil haliyle “karşı durmak, karşı çıkmak, itiraz etmek,” anlamındadır. Aynı cümle hem “sanat nesnelere” hem de “başkaldırır” diye okunabilir. (ç.n.)

bu ilgisizliğimin sebebi, başkalarında gördüğümde beni umutsuzluğa sürükleyen cehaletin bir benzeriydi. Resimle ilgili hiçbir şey bilmiyor, dolayısıyla ondan pek de haz alamıyordum. Daha önce bir resme, bir saatliğine bile olsa bütün ilgimi vermemiştim.

Ne yapmalıydım?

Ertesi gün Amsterdam'dan ayrılmayı planlıyordum. Planlarımı değiştirdim; yarım yamalak uyuyup sabahları erken kalkarak Rijksmuseum'a, Van Gogh Müzesi'ne girmek için sıra bekledim; öğleden sonralarımı galerilerde, akşamlarımı ise okuyarak, okuyarak, okuyarak geçirdim. Aklım o kadar karışık ki, ancak sorunun boyutunu saptamaya çalışarak bir nebze huzur bulabiliyordum. Sorun bendeydi. Tabloların keyfi gayet yerindeydi. Aşık olmuşum ve dilsizdim. Serseme dönmüşüm. "Bu resim bana hiçbir şey ifade etmiyor" biçimindeki alışıldık tepkimin yerini "Benim bu resme söyleyecek hiçbir şeyim yok" almıştı. Üstelik konuşmaya can atıyordum.

Resimlere uzun uzun bakmak, insanın kendini yabancı bir şehirde bulmasına benzer. Hem istekten hem de çaresizlikten dökülen birkaç anahtar sözcük, sonra biraz sözdizimi yavaş yavaş sessizliği yarar. Yalnızca resim değil bütün sanatlar yabancı birer şehirdir; onları tanıdığımızı varsayarak kendimizi kandırırız. Yabancı bir şehirde, o şehrin kendine özgü âdetlerine göre yaşanması ve kendi dilinin konuşulması kimseyi şaşırtmaz. Olsa olsa bir hödük bu hususları görmezden gelerek kendi beceriksizliğinin suçunu şehre atabilir. Sanat ve sanatçı ise bu yaklaşıma her gün maruz kalır.

Sanatın dilinin, anadilimiz olmadığını kabul etmemiz gerek.

Ruskin'in *Modern Painters*'ını [Modern Ressamlar] okudum. Pater'in *Studies of the History of the Renaissance*'ını [Rönesans Tarihi Üzerine İncelemeler] okudum. Joshua Reynolds'ın *Discourses*'ını [Diskurlar], Bernard Berenson'ı, Kenneth Clark'ı, Sickert'in

A Free House!'unu [Serbest Müessese], Whistler'ın *Ten O'Clock Lecture'*ını [Saat On Dersi], Vasari'yi, Michael Levey'yi, William Morris'i okudum. Dante'mi biliyordum; bana rehberlik edecek, benimle bir ortaklığı, benzer bir düşünme biçimi olan keskin zekâlı bilge birini arıyordum. Bu kişi ister ölmüş ister hayatta olsun, meseleleri onunla tartışabilmeliydim. Güvenebileceğim biri olmalıydı; şimdiye dek kapısından girilmemiş yörelerin en yüksek tepelerini ve lağım çukurlarını benimle tartışacak biri. Bu tuhaf dile ve onun lehçelerine tamamen hâkim, o yabancı şehirde yıllarını geçirmiş, beni şehrin yerlileriyle ve onların sıradışı alışkanlıklarıyla tanıştırabilecek biri. Sanat sıradışıdır; alışlagelmiş yöntemle onu ehlileştirerek ya da yemleyerek kalıplara sokmaya çalışmak nafilidir. Kim hayvanat bahçesine gidip de aslanı biraz olsun anlamış ki?

En sonunda İngiltere'ye dönüp sahaf raflarının altını üstüne getirince Roger Fry'ı buldum.

Dönüp dolaşp soluğu Bloomsbury'de almam fena halde eski moda görünebilir. Ama ben modaya aldırmmam, yalnızca kalıcı olanla ilgilenirim. Eğer kitaplar, müzik ve resimler zamana kayıtsız kalmaktan şikâyetçi değilse, ben de olmam.

Fry tam aradığım kişiydi. Kusursuz bir rehberdi; en azından benim için. Walter Pater'a ruhen yeterince yakın olsa da şüphesiz ondan daha katıydı. Sanat (sanatın herhangi bir türü) ile güzelliğin birbirinden ayrı olabileceğine inanmadığımı, ayrıca sağlıklı bir toplumda sanatın da güzelliğin de kaçınılmaz olduğuna inandığımı en baştan itiraf etsem iyi olur. Bu fikirlerim, beni Harold Bloom'un "ayrıcılık ânın esrikliği" olarak adlandırdığı şeyin tarafına; yani sanatı, sanatın her türünü bir içgörü, mest oluş, dönüşüm ve mutluluk olarak görenlerin yanına koyuyor. Harold Bloom'un aksine, ben insanların halihazırda sevmedikleri şeyleri

sevmeyi öğrenebileceğine ve o ayrıcalıklı ânı hepimizin yaşayabileceğine yürekten inanıyorum; tabii eğer buna izin verirsek. Sanata izin vermek, aktif bir şekilde teslim olmanın çelişkisini taşır. Sanatın beni etkilemesini istiyorsam, sanat için emek sarf etmem gerekir.

Roger Fry hakkında bilgim vardı, çünkü Virginia Woolf'un yazdığı yaşamöyküsünü okumuştum; zaten Modernizmle ilgilenip Fry'la ilgili atıflara rastlamamak mümkün değildir. "Post-Empresyonist" terimini bulan Fry'dır; üstelik post'ların yirminci yüzyılın son dönemini çepeçevre kuşatacağı henüz bilinmezken.

Bilim eğitimi almış bir Quakers üyesi olan Roger Fry resme tutkuyla bağlıydı; yeni eserleri tanıtmak ve korumak için yüzyılın ilk otuz yılı boyunca Britanya'da herkesten çok çaba harcamıştı. Fry'ın yazılarının en önemli özelliği taşıdıkları şevktir. Hiçbir şey ona sıkıcı gelmez. İşte benim ihtiyacım olan da duygudan ve güzellikten çekinmeyen, yaşam ve sanat keyfiyle dolu böylesi bir yaklaşımdı.

Kendi kendime dayattığım öğrenciliğimin bir sekiz şekli çizmesi gerektiğine karar verdim. Geçmişin tutucu keşiflerini ve yenilikçi kahinlerini okumaya yoğunlaşırken bir yandan da modern ressamların eserlerine bakacaktım. Bunu yapmak "Eski Ustalar" sendromuna kapılmama önlediği gibi, resimlere, hissetmediğim bir hürmet ya da yersiz bir hoşnutluk duymadan yaklaşmamı sağladı. Aynı zamanda kendime yakın hissettiğim sanat yazarlarının teori ve varsayımlarını sınamama imkân tanıdı. Sekizin bir ileri bir geri giden çizgisini takip etmek benim için doğru bir yöntem oldu. Resimlerle ilgili bilgim hâlâ kitaplarla ilgili bilgilerden katbekat az. Bu değişmeyecek. Ama görme biçimim değişti. Resimlere bakmayı öğreniyorum. Hissetme kapasitem değişti. Sanat yüreği büyütür.